

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

FORMATION OF STUDENTS' RESEARCH COMPETENCE IN A HIGHER EDUCATION INSTITUTION

Статтю присвячено актуальній проблемі формування дослідницької компетентності студентів у сучасному освітньому просторі закладу вищої освіти.

Визначено, що дослідницька компетентність є архіважливою для здобувачів вищої освіти, формується впродовж навчання у ЗВО з допомогою різних видів науково-дослідної діяльності.

Головною метою системи формування дослідницької компетентності є розвиток критичного мислення, аналітичних навичок та здатності до систематизації та інтерпретації інформації, що сприяє якісному проведеному досліджень та відкриттю нових знань.

Встановлено, що структурно дослідницька компетентність складається з таких компонентів: мотиваційно-ціннісний; когнітивний; діяльно-практичний; рефлексивний; інформаційно-комунікаційний; комунікативний; особистісно-творчий.

Досліджено, що сформованість дослідницької компетентності у майбутнього фахівця сприяє якості проведення науково-педагогічного дослідження; залученню студента на позицію дослідника, сприяє розвитку його творчих здібностей, пізнавальних інтересів, дослідницьких умінь; підвищенню ефективності та якості освітнього процесу.

Проаналізовано освітні програми спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти на предмет формування дослідницької компетентності студентів у закладі вищої освіти.

Зроблено висновок, що дослідницька компетентність – це цілісна, інтегративна якість особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід діяльності дослідника, ціннісні ставлення та особистісні якості і виявляється в готовності і здатності здійснювати дослідницьку діяльність з метою отримання нових знань шляхом застосування методів наукового пізнання, творчого підходу в цілепокладанні, плануванні, прийнятті рішень, аналізі та оцінці результатів дослідницької діяльності.

Ключові слова: компетентність, дослідницька компетентність, компетентнісний підхід, студент, вчитель, майбутній викладач, другий (магістерський) рівень вищої

освіти, третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти.

The article is devoted to the topical issue of forming students' research competence in the modern educational space of a higher education institution.

It is determined that research competence is essential for higher education students and is formed during their studies at a higher education institution through various types of research activities.

The main goal of the system of forming research competence is the development of critical thinking, analytical skills and the ability to systematize and interpret information, which contributes to the quality of research and the discovery of new knowledge.

It is established that structurally, research competence consists of the following components: motivational and value; cognitive; activity-practical; reflective; information and communication; communicative; personal and creative.

It is proved that the formation of research competence in a future specialist contributes to: the quality of scientific and pedagogical research; involvement of students in the position of a researcher, promotes the development of their creative abilities, cognitive interests, research skills; improving the efficiency and quality of the educational process.

The educational programs of the specialty 011 «Educational, Pedagogical Sciences» of the second (master's) and third (educational and scientific) levels of higher education are analyzed for the formation of research competence of future teachers of higher education institutions.

It is concluded that research competence is a holistic, integrative quality of a personality that combines knowledge, skills, experience of the researcher, value attitudes and personal qualities and is manifested in the willingness and ability to carry out research activities in order to obtain new knowledge through the application of methods of scientific knowledge, the use of a creative approach to goal setting, planning, decision making, analysis and evaluation of research results.

Key words: competence, research competence, competence-based approach, student, teacher, future teacher, second (master's) level of higher education, third (educational and scientific) level of higher education.

УДК 378:37.091.12.011.3-051:378.4]005.336.2-047.37
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.31>

Стинська В.В.,

д-р пед. наук, професор,
професор кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту імені
Богдана Ступарика
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Салига Н.М.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту імені
Богдана Ступарика
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Процишин Н.А.,

викладач I категорії
Івано-Франківського фахового коледжу
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Освіта та наука є основними пріоритетами у державній політиці країн у контексті їхнього соціально-економічного та духовного розвитку. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» [7], метою вищої освіти є розвиток особистості шляхом набуття високого рівня наукових, творчих та загальних компетентностей, необхідних для професійної

діяльності в певній спеціальності або галузі знань. Відповідно – виникає потреба у концептуалізації і гармонізації професійної діяльності викладачів закладів вищої освіти. Як результат – перед системою вищої освіти постають нові вимоги, націлені на формування не просто кваліфікованих фахівців, але й дослідників, здатних ефективно адаптуватися до мінливих умов і вирішувати проблеми завдяки оволодінню дослідницькими компетентностями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасною теорією та практикою вищої педагогічної освіти накопичено певний досвід, який охоплює різні аспекти професійно-педагогічної підготовки майбутніх педагогів. Зокрема, упровадженню компетентнісного підходу в професійній діяльності педагогів присвячено наукові праці О. Дубасенюк, М. Євтуха, С. Мартиненко, Н. Ничкало, О. Пометун, С. Сисоєвої, В.Стинської та ін. Серед наукових праць учених, які вивчали особливості дослідницької компетентності важливими є дослідження Л. Бурчак, О. Норкіної, С. Кравченко, І. Попович, С. Сисоєвої та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас недостатньо уваги приділено проблемі формування дослідницької компетентності у майбутніх викладачів закладу вищої освіти (ЗВО).

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – проаналізувати особливості формування дослідницької компетентності у майбутніх викладачів закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Викладач ЗВО виконує різноманітні функції та здійснює різні види діяльності, кожен з яких потребує специфічних мотивацій, знань і навичок. Оскільки професійна компетентність викладача складається з різних складових, відповідно до функціонального спектру науково-педагогічної діяльності, виділяються окремі її види. Серед них – педагогічна (з урахуванням предметної, дидактичної, та методичної складових), психологічна, аутопсихологічна, комунікативна, управлінська, проєктивна, рефлексивна, соціальна, конфліктологічна, фасилітаційна, дослідницька, мовна, інформаційна і так далі [9, с. 140]. Розглянемо дослідницьку компетентність, тлумачення якої у науковій літературі ще не систематизовано, а саме як:

– інтегрована особистісно-професійна якість, що відображає мотивацію до наукового пошуку, рівень володіння методологією проведення дослідження у практичній площині, сформованість особистісних якостей, необхідних для власної індивідуальної дослідницької траєкторії та системного залучення студентів до навчально-дослідницької роботи (Л. Карпова) [3, с. 88];

– якість, що проявляється в потребі особистості володіти методологією наукової творчості; вмінні аналізувати та спостерігати, формулювати гіпотези щодо вирішення дискусійних питань; виконувати наукові дослідження; організовувати педагогічні експерименти; узагальнювати та передбачати наслідки дослідницької діяльності як у процесі навчання у закладах вищої освіти так і в майбутній професійній сфері (Л. Бурчак) [1];

– цілісна, інтегративна якість особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід дослідника, ціннісні уявлення та особистісні якості і проявляється в готовності і здатності виконувати дослідницьку діяльність з метою отримання нових знань шляхом застосування методів наукового пізнання, застосування творчого підходу в цілепокладанні, плануванні, прийнятті рішень, аналізі та оцінці результатів дослідницької діяльності (М. Головань) [2, с. 61];

– інтегрована особистісно-професійна якість фахівця, яка відображає мотивацію до наукових пошуків; сформовані знання, уміння, навички проведення дослідно-експериментальної роботи; володіння методологією наукового дослідження та різноманітними джерелами інформації; особистісні якості щодо творчої та інноваційної діяльності (С. Сисоєва) [8, с. 60];

– інтеграційна якість особистості, яка проявляється в свідомій готовності фахівця здійснювати активну дослідницьку діяльність, володіючи сукупністю знань з методології і методів наукового дослідження; уміння визначати суть, мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, формулювати робочу гіпотезу, планувати та проводити дослідження, аналізувати отримані результати, формулювати висновки; готувати публікації, презентації, виступи та захищати дослідницьку роботу; здатністю переходити від процесуальної до творчої діяльності, прагнення до саморозвитку і вдосконалення у професійній сфері (С. Кравченко) [4, с. 267].

Отже, узагальнюючи найбільш значимі, на наш погляд, визначення науковців, можна зробити висновок, що дослідницька компетентність є архіважливою для здобувачів вищої освіти, формується впродовж навчання у ЗВО з допомогою різних видів науково-дослідної діяльності.

Наш науковий пошук засвідчив, що метою формування дослідницької компетентності є розвиток критичного мислення, аналітичних навичок та здатності до систематизації та інтерпретації інформації, що сприяє якісному проведенню досліджень та відкриттю нових знань.

На думку С. Сисоєвої, сформованість дослідницької компетентності у майбутнього фахівця сприяє:

– якості проведення науково-педагогічного дослідження;

– залученню студента на позицію дослідника, сприяє розвитку його творчих здібностей, пізнавальних інтересів, дослідницьких умінь;

– підвищенню ефективності та якості освітнього процесу [8, с. 60].

Структура дослідницької компетентності майбутнього викладача закладу вищої освіти включає такі компоненти:

– мотиваційно-ціннісний – відображає систему цінностей, потреб і мотивацій, що лежать в основі дослідницької діяльності;

– когнітивний – відображає систему наукових знань, включаючи методологічні, професійні та міждисциплінарні аспекти;

– діяльнісно-практичний – передбачає вміння використовувати відповідні методи дослідження та обробки даних, аналізувати наукові факти, інтерпретувати результати та впроваджувати їх у практику;

– рефлексивний компонент, який відображає вміння щодо усвідомлення й оцінювання процесу та результату власної дослідницької діяльності; здатність до саморегуляції [2, с. 60].

С. Сисоєва цей список доповнює такими компонентами як: інформаційно-комунікаційний – охоплює володіння методами збору даних відповідно до гіпотез, формування масивів емпіричних даних, аналіз різноманітних джерел інформації тощо; комунікативний – передбачає вміння працювати з респондентами і співпрацювати з колегами у рамках дослідницької діяльності та особистісно-творчий – відображає рівень розвитку творчих якостей особистості [8, с. 6].

Розглянемо когнітивний компонент формування дослідницької компетентності на прикладі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні» науки другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Як свідчить аналіз освітніх програм спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти формування дослідницької компетентності студентів у закладі вищої освіти відбувається системно.

Так, у освітньо-професійній програмі другого (магістерського) рівня вищої освіти цикл професійної підготовки містить такі дисципліни як «Методика викладання у вищій школі та тренінгові технології», «Методологічні засади педагогічних досліджень і якості освіти», «Практика реалізації педагогічних проєктів», вибірковий цикл – «Компетентнісний підхід в освіті» а цикл практичної підготовки передбачає науково-дослідну роботу – підготовку кваліфікаційного дослідження [6].

Наприклад, у процесі вивчення дисципліни «Методика викладання у вищій школі та тренінгові технології» відведено тему «Методика організації науково-дослідницької роботи студентів», де передбачено вивчення таких питань: організація науково-дослідницької діяльності студентів; методика підготовки наукової статті; методика підготовки наукової доповіді; методика написання есе; методика написання тез; методика виконання курсових, дипломних робіт; методика організації проєктної діяльності.

У процесі вивчення дисципліни «Компетентнісний підхід в освіті» передбачено вивчення сутності і змісту і структури різних видів компетентностей: педагогічної, комунікативної, дослідницької, управлінської, інформаційної, конфліктологічної, проєктивної, аутопсихологічної, фасилітаційної та ін.

Наступним рівнем вищої освіти, який студенти можуть здобути на основі ступеня магістра у ЗВО, є ступінь доктора філософії. Аналіз освітньо-наукової програми «Освітні, педагогічні науки» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти [5] засвідчив, що формування дослідницької компетентності закладено, починаючи від інтегральної компетентності, яка передбачає «...здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі освіти/педагогіки у процесі професійної та дослідницько-інноваційної діяльності», комплексу загальних («здатність до пошуку, обробки й аналізу інформації з різних джерел», «здатність планувати і здійснювати дослідницьку й інноваційну діяльність, вирішувати науково-дослідницькі проблеми») та спеціальних («здатність аналізувати, систематизувати й узагальнювати результати наукових досліджень у сфері освіти/педагогіки. досягати наукових результатів, що репрезентують нові знання»; «здатність до застосування новітніх теорій, технологій і методів науково-педагогічного дослідження для розв'язання комплексних проблем у сфері освіти/педагогіки»; «здатність здійснювати теоретичний, методологічний і емпіричний аналіз проблем психолого-педагогічних наук, оцінювати та забезпечувати якість наукових досліджень») компетентностей і програмних результатів («уміти започатковувати, планувати, реалізувати і коригувати послідовний процес наукового дослідження, демонструвати дослідницькі навички в галузі освіти/педагогіки»; «уміти розробляти комплексні наукові проєкти у галузі освіти/педагогіки та кваліфіковано реалізувати їх»; «здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі освітніх, педагогічних наук та дотичних міждисциплінарних напрямів за допомогою сучасних інструментів і технологій пошуку, спеціалізованих баз даних та інформаційних систем».

Досягнення дослідницької компетентності реалізується у процесі виконання освітньої складової шляхом викладання нормативних дисциплін з циклу загальної («Основи наукових досліджень») та професійної («Методологія та технологія історико-педагогічних досліджень») підготовки й вибіркових дисциплін («Компетентнісний підхід у вищій освіті», «Історіографія історико-педагогічних досліджень», «Моніторинг якості підготовки фахівців у ЗВО) та наукової складової – підготовка та публічний захист дисертаційної роботи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, дослідницька компетентність – це

комплексна, інтегративна якість особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід діяльності дослідника, ціннісні ставлення та особистісні якості і виявляється в готовності і здатності здійснювати дослідницьку діяльність з метою отримання нових знань шляхом застосування методів наукового пізнання, творчого підходу в цілепокладанні, плануванні, прийнятті рішень, аналізі та оцінці результатів дослідницької діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бурчак Л.В. Формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя хімії в системі вищої освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Полтава, 2011. 20 с.
2. Головань М. С. Яценко В. В. Сутність та зміст поняття «дослідницька компетентність». *Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі: збірник наукових праць*. 2012. Випуск VII. Кривий Ріг: Видавничий відділ НМетАУ. С. 55–62.
3. Карпова Л. Дослідницька компетентність вчителя Нової української школи. *Молодь і ринок*. 2019. № 1 (168) С. 85–89.
4. Кравченко С. Узагальнення сутності дефініції «дослідницька компетентність». *Молодий вчений*. 2018. № 2(54). С. 265–268.
5. Освітньо-наукова програма «Освітні, педагогічні науки» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. Івано-Франківськ, 2023. 21 с. URL: https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2023/10/011_onp-phd-2023.pdf.
6. Освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки» другого (магістерського) рівня вищої освіти. Івано-Франківськ, 2023. 18 с. URL: https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2023/09/011-osvitnia-prohrma_mag-2023.pdf.
7. Про вищу освіту: Закон України від від 01.07.2014 р. Редакція від 27.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
8. Сисоєва С. О., Козак Л.В. Розвиток дослідницької компетентності викладачів вищої школи: *навчальний посібник*. К.: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2016. 156 с.
9. Стинська В., Ящишин З., Кліщ І. Компетентнісний підхід у вищій професійній освіті України. *Науковий часопис НПУ імені М.П Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2021. Вип. 79. том 2. с. 139–142.